

cum vicerit cupiditatem suam, vincat et iram tuam, nos quoque in gratia potenter restituat.

¶. Filiæ Jerusalem, sancta anima migrat. Exite obviam ei.

¶. Veniens venit cum exultatione. Exite, etc.

HYMNUS.

Vina de fonte non de vite manant,

Musta pro rivis colorata fluant,
Benedicentis manu bene usa

Pro torculari.

Subito sapor subiens novellus,
In novos usus latices coegit,

Rege mirante, ubi non putabat
Regium potum.

Dæmone tortus publicat se homo,
Furta fatetur miser vel invitus.

Pelitur tortor fure depreheno,
Tortus et ipse.

Hæc satis probant aliaque multa
Prærogativam gloriæ Victoris;

Nec minoratam, quo præventus fuit
Spiritu bono.

Gloriæ summae Trinitati, etc.

Ad Bened. Antiph. Felix generatio, cui exortum est lumen in tenebris. Victor, illuminare his qui in tenebris, et in umbra mortis sedeant.

Alia. Benedictus Dominus Deus Victoris, qui ipsum in medio statuens, cornu salutis erexit nobis, et rursum de medio tollens cum principibus collocavit, ut habeat ex hominibus, cui hominum peccata donet.

¶. Hæc dies tantæ solemnitatis ejus, hæc dies lætitiae gentis ejus. ¶. Exultemus et lætemur in ea.

AD PRIMAM, ANTIOPHONA.

Hodie posito corpore Victor, quo solo præpediri

SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS

OPERUM TOMUS QUARTUS.

COMPLECTENS

SERMONES IN CANTICA NUMERO LXXXVI.

(Collati sunt ad codices S. Germani Paris., Gemmeticensem, Cistercienses, S. Victoris Paris., Coelestino-
rum Paris., S. Theodorici Remensis, S. Ebrulfi, etc.)

PRÆFATIO IN TOMUM QUARTUM.

1261-1263 I. Cum omnia sancti Bernardi opera solidæ pietatis ac doctrinæ succo referta sunt, tum duo præcipue apud omnes in pretio esse debent, nimirum libri de Consideratione, et sermones in Cantica

A ab introitu gloriæ videbatur, dives meritis, signis clarus, expeditus penetravit in sancta, similis factus in gloria sanctorum.

AD TERTIAM.

Nomen tuum et memoriale tuum Victor, fayus distillans in labiis captivorum. Eia ergo, fortis athleta, dulcis patrona, advocate fidelis, exurge in adjutorium nobis, ut de plena victoria gloriæ.

AD SEXTAM.

Vincenti expandit gremium suum, qui pugnanti dederat spiritum suum. Ibi, ibi, tu qui ubique es, cogitare de miseriis inspira ei; Deus; supplicantem pro miseriis suscipe eum, Deus; exorantem pro miseriis exaudi eum, Deus.

AD NONAM.

Absorptus est Victor in gloria Filii Dei: immite ei nostri semper memorem fieri, nostram in tuo tremendo judicio suscipere et agere causam.

AD II VESPERAS.

Sancte Victor, quis digne explicit laudes tuas, castimonias decus, animi virtutem, conscientia puritatem?

Sancte Victor, quis det nobis, ut cum memoria abundantia suavitatis tuae insideat nobis forma restitutinis vitæ tuae?

Sancte Victor, mitte nobis auxilium de sancto, et de Sion tueri nos, qui de terra te laudamus.

Sancte Victor, sanctitas tua, victoria tua, quo nobis salubrior, eo tibi gloriosior invenitur.

¶. Ecce appropinquat Victor glorusus, cito proferte coronam.

¶. Jam intrat in gaudium Domini sui.

Ad Magnif. Antiph. O magnifice Victor, etsi elevata est magnificentia tua super cœlos, sed non terræ inopes tua jugis munificentia derelinquat.

SERMONES IN CANTICA. — PRÆFATIO.

canticorum. In illis siquidem libris, quidquid sanctius in sacris litteris et in conciliis, quidquid salubrissimum scriptis veterum Patrum et in decretis pontificum ad regimen Ecclesie prescribitur; id omne sub eleganti compendio comprehensum habetur. In his vero sermonibus, quæcumque per alia sancti doctoris opera ad mores informandos et ad pietatem accendendam, quæcumque de virtutis et virtutibus atque de tota vita spirituali responsa sunt: in his, inquam, sermonibus haec omnia solidius ac sublimius pertractantur, et ex mysticarum allegoriarum involucris ac figuris, totius perfectionis eruuntur arcana, non minus jucundo atque utili, quam sublimi modo: ita ut hi sermones quasi caste quedam piorum hominum deliciae censendae sint. Jucundum atque utilem hunc scribendi modum appellamus. Haec enim est, teste ipso Bernardo, « miranda prorsus et miseranda humanarum conditio animarum, ut licet tam multa foris ingenii vivacitate percipient, egeant omnino figuris et enigmatis quibusdam corporearum similitudinum, ut ex visibilibus et exterioribus possint vel aliquatenus invisibilia atque interna conjicere (155). » Quod quidem his in sermonibus præclare omnino præstatur.

II. Hoc insigne opus Bernardus aggressus est anno 1135, post suum ex Aquitania redditum, ut patet ex libro secundo de ipsius Vita, capite 6. « Nactus vero vir Dei aliquod quietis tempus, alii se negotiis occupavit, et secedens in casulam, pisatis torquibus circumtextam, solus meditationibus divinis vacare disponit. Et repente occurrit ei in diversorio humili, quasi ad praesepem Domini consistenti, amatoria Canticum, et spiritualium ferula nuptiarum. Multo tempore in harum meditatione rerum animam suam effudit; et multipliciter haec exponens, quantum in se proficerit, qui in illis quotidie epulabatur delectus; quantum nobis profuerit, quibus ejusdem benedictionis reliquias in Scriptura servavit, manifestat. » Ita Gaufridus: qui rursus in libri tertii capite 8: « In sermonibus super Canticum, » inquit, « et investigator mysteriorum, et morum aedificator magnificus innotescit. » Id autem operis tempore Adventus predicti anni 1135 inchoatum fuisse intelligimus ex sermonis secundi exordio.

III. Bernardum de Portis Cartusianum istius suscepti, si non auctorem, saltem incentorem fuisse constat ex Bernardi ad ipsum epistola 153, in qua virsanctus expositionem in Canticum, seu aliquid spirituale obnixe flagitanti suam tenuitatem prætendit: sed tandem instanti obsequitur; sive id de susceptione, sive de publicazione et missione operis jam inchoati interpretandum sit. Placet secunda interpretatio, præsertim quod Gaufridus in locis modo adductis Bernardi de Portis ad istud aggrediendum auctoritatem intervenisse nondicit, verba epistolæ 153: « Cedo importunitati tue, ut vel exhibito tollat suspicionem. Res est cum amico. Non parco jam verecundiae: prorsus, dum sat quod tu vis, insipientiae mea non memorabor. Sermones paucos in principio Canticorum Salomonis, recens dictatos, en facio transcribi, et tibi, cum necdum ediderim, quam citius mitto. In quo opere, cum accepero tempus, Christo imperante curis, tentabo procedere. » Ex quibus verbis id tantum eruditur, Bernardum Portensem aliquid spiritualis operis a Bernardo nostro postulasse, eique missos fuisse sermones primos in Canticum. Nescio an de hoc Bernardo explicandus sit locus in amicus, cum et tertium istum insumpserit panem (156); quod aliis cestimandum permitto. Denique ad ipsum Bernardum Portensem priores sermones directi sunt cum epistola 154, in qua haec legimus: Sermones super principia Canticorum, quos tu petisti, et ego promiseram, transmitto tibi quibus lectis peto, ut quam citius descriptione et missione operis itidem interpretari licet.

IV. Etsi vero Bernardus continuis fere diebus hos sermones habebat ad suos Claræ-Vallenses; non potuit tamen intra annos octodecim, quibus superviravit, inceptum opus perficere, variis subinde Ecclesiæ ac regni negotiis interpellatus, quin etiam adventantium importuna frequentia, de qua non semel coqueritur, ut in fine sermonis tertii. « Sedece avocat nos diei malitia. » Si quidem, qui modo superveniente nuntiantur, gratum cogunt rumpere magis, quam finire sermonem. Ego exibo ad hospites, ne quid desit officiis ejus, de qua loutur hora. » Mirum vero est, sanctum Patrem magnæ familiæ et irruentium negotiorum curis distractum, sermone 22. n. 2: « Nonnullius profecto fatigationis est atque laboris, quotidie scilicet exire, et haurire etiam de manifestis rivulis Scripturarum, » etc. Nam hos sermones feriatis diebus habebat, et quidem pene continuis, ut patet ex sermone 83, ubi triduum jam consequenter ad explicandum unum locum se insumpsisse dicit, Hos porro sermones viva voce proferebat. Unde in fine sermonis 42 haec loquitur: « Infirmitas mea, quam nostis, non sinit ulterius progredi. » Et in fine sermonis 1264 44: « Et de hoc satis. Nam et infirmitas mea pausandum indicit, sicut et sæpe facit. »

V. Meditationem quidem vir sanctus disponendæ sermonum materiæ cum oratione adhibebat; sed eos ex

(155) Serm. 6 de Diversis, n. 1.

(156) Alludit ad illud Lunæ xi, 5, Amice, commoda mihi tres panes. An vero his verbis aliqua in duo osce libros commentatio designetur, in Præfatione hujus tomī expendimus,

animi copia et plenitudine nondum scriptos nonnunquam depromebat, ut varia loca probant. Nam et multa in istis sermonibus ex tempore dicuntur, quale est illud, cum in sermone 36 somnolentos increpat, aitque : « Putabam me uno sermone implere quod promisi de duplice ignorantia; et fecisset, nisi fastidiosus longior videretur. Quosdam siquidem oscitantes, quosdam et dormientes intueor. Nec mirum; praecedentis noctis vigiliae (longissime quippe fuerunt) excusant eos. » At extemporanea illa dicta nihil aequo probat, quam locus ex sermone 9, n. 6 : « Occurrit et alius sensus, quem quidem non proposueram; sed minime præteribo. » Accedit quod recitatos sermones postea a discipulis fuisse descriptos innuit vir sanctus his verbis : Scripta sunt ut dicta sunt, ait sermone 54, n. 1 « et excepto stylo, sicut et sermones ceteri, ut facile recuperetur quod forte exciderit. » Huc spectat quod legitur in sermone 77, n. 2 : « Sed etsi litteris forsitan mandentur ista quæ dicimus, deditabuntur legere. »

VI. Hos porro sermones passim declamabat Bernardus « in auditorio » fratum, et quidem novitis presentibus, ex sermone 63, n. 6, non vero conversis, qui ejusmodi conventibus non intererant. Unde saepè innuit auditores suos fuisse in Scripturis sacris peritos, quos « ingenio » dicendis « prævolare » testatur in sermonibus 15, n. 2; 16 n. 1, et 39, n. 2. Cæterum hora, qua sermones isti habebantur, aliquando matutina, ante missam (ut de aliis sermonibus in superioris tomī præfatione dictum est), aliquando vespertina erat. De matutino tempore interpretare duo loca, in quibus concionem dimittit propter laborem manualem et officium divinum. Sic in fine sermonis 1 : « Sed præterit hora, » inquit, « qua nos extrahet ad opera manuum et paupertas, et institutio regularis. » At expressior est hanc in rem locus in sermone 47, quem interrupti ob instantem horam officii divini. De vespertino tempore perspicuum est testimonium in sermone 71, n. 15 : « Jam enim disputante me longius, inclinata est dies. » At satis minutiarum, quæ tamen huic loco non male convenienti.

VII. Sermones omnino quatuor et viginti absolverat Bernardus anno 1137, quo anno in Italiā ad compendendum schisma projectus est. Inde reversus anno sequenti, ad opus intermissum denuo se recepit, sermone 24 repetito cum alio exordio et alia clausula : ex quibus nata est illa, de qua suo loco agemus, lectionis diversitas. Sermones autem sexagesimum quintum et sequentem, qui ab expositione istius versus, Capite nobis vulpes parvulas, incipiunt, composuit vir sanctus adversus Colonienses haereticos, occasione epistolæ ad se scriptæ per Evervinum præpositum Steinteldensem : quam epistolam idcirco duobus illis sermonibus præfigere visum est. Denique sermo octagesimus habitus est post concilium Remense, anno 1148, præsente Eugenio celebratum, in quo damnatus est error Gilberti Porretani episcopi Pictaviensis, prout Bernardus ipse in eo sermone commemorat.

VIII. In plurisque manuscriptis habentur sermones numero 86; in paucis, 87; sed vel ob repetitionem sermonis vigesimi quarti, ut in codice Colbertino, vel ob divisionem alterius sermonis, ut in nostro Germanensi. Ex quinque Vaticanis, quos rogatu meo consuluit noster Joannes Durandus, unus habet sermones omnino 86; sed in alio, qui signatus est n. 665, habetur præfatio, quæ nec in editis, nec scriptis ullis legitur. Ejus exordium sic habet : « Incipit præfatio beati Bernardi Claræ-Vallis abbatis super Cantica canticorum. Summum incentivum virtuti propositus Deus, futura beatitudinis delectationem : vehemens quoque calcareroris delectationem esse diabolus excogitavit. Utriusque enim sententia præstat indicium principis humanæ generis Adam, a Domino Deo in paradiso voluptatis, ut æterna felicitate frueretur ad virtutem futuri sæculi provocandam. » Tum subditur, amissa per peccatum innocentia, amissam utique delectationem, sed redipari per psalmorum et canticorum dulcedinem et concentum. Nihil in ea præfatione ad Bernardi stylum aut genium accedit. Præfationi subjiciuntur sermones tantum 83 sub hoc titulo : « Incipit expositio beati Bernardi Claræ-Vallis abbatis in Canticis canticorum. » Alii codex : « Incipit Bernardus super Cantica canticorum. » Alii : « Incipit tractatus beati Bernardi abbatis de Clara-Valle super Cantica canticorum. » In uno Colbertino dicuntur Tractatus, non sermones, pro veteri more. Sed hæc leviusculi sunt. Expositio ista desinit in caput tertium Cantici ad hunc versum in lectulo meo quæsivi per noctes, a quo Gillebertus de Hoylandia, et ipse Cisterciensis Hibernus, eam continuavit usque ad quinti capituli hunc versum, Dilectus meus candidus et rubicundus, editis sermonibus octo et quadraginta, vir sane Bernardo dicendi gravitate et pietate non multum inferior. Conantem vero ulteriori explanando progrexi mors ex humanis abstulit, veluti huic indignata, si Sixto Senensi credimus, quod interruptum a se Bernardi labore iterum continuare, et ad finem deducere velle auderet. Falitur Sextus, qui Bernardi opus « ultimo vitæ suo anno » incepsum dicit. Gilleberti sermones in tomo sequenti adducemus.

IX. Præter hanc expositionem Bernardus aliam breviorem dictavit Guillermo Sancti Theoderici abbati, uti Guillermus ipse testatur in libro I de ejus Vita capite 12 : sed commodior erit de hac dicendi locus in tomo quinto, ubi compendiosam in duo priora Cantici capita ex Bernardo commentationem referemus.

X. In primo sermone fusionis expositionis Bernardus innuere videtur, se commentarios edidisse in Parabolæ Salomonis, et in Ecclesiasten. Sic enim ait n. 2 : « Nam de verbis Ecclesiastes satis, ni fallor, per Dei gratiam instructi estis mundi hujus cognoscere et contemnere vanitatem. Quid et Parabolæ? 1265 An non vita et mores vestri juxta eam, quæ in ipsis inveniuntur, doctrinam sufficienter emendati sunt et informati?

Proinde illis ambobus prælibatis, quos nihilominus de amici arca præstos accepistis; accedite et ad tertium hunc panem, ut probetis forsitan potiora. » Verum hæc verba id unum significare videntur, Claræ-Vallenses dedisse operam legendis Parabolæ et Ecclesiasten, et ad eorum regulas mores suos composuisse. Sane Gaufridus, qui satis accuratum Bernardi operum indicem texuit, nec ullus, quem sciam, veterum ejus generis commentationes Bernardo tribuit. An fortasse « amici » nomine aliquem alium illius temporis auctorem intelligit? qualis fuit Hugo Victorinus, qui homilias 19 in Ecclesiasten compositus.

XI. Redeo ad sermones in Cantica, de quibus quid sentiret Guerricus abbas Ignaciensis, et ipse sancti doctoris discipulus piissimus, aperit in sermone 3 de sanctis Petro et Paulo, qui cum aliis habetur in tomo VI. « Magister noster, ille interpres Spiritus sancti de toto illo carmine nuptiali loqui instituit, spemque nobis dedit ex iis quæ jam edidit, quia si pervenerit ad locum de quo queritis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ, umbras ipsas ponet in lucem intelligentie; quod dictum est, vel erit in tenebris, nobis dicet in lumine. » Hæc Guerricus.

SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS

SERMONES IN CANTICA CANTICORUM (157).

1266-1267 SERMO I.

De ipso titulo libri : « Cantica canticorum Salomonis. »

A 1. Vobis, fratres, alia quam aliis de sæculo, aut certe aliter dicenda sunt. Illis siquidem lac potum dat, et non escam (*I Cor. III, 2*), qui Apostoli formam tenet in docendo. Nam spiritualibus solidiora apponendi esse, itidem ipse suo docet exemplo, *Loquimur, inquiens, non in doctis humanæ sapientiae verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes*: item, *Sapientiam loquimur inter perfectos* (*I Cor. II, 13-6*), quales vos nimur esse confido; nisi frustra forte jam ex longo studiis estis coelestibus occupati, exercitati sensibus, et in lege Dei meditati die ac nocte. Itaque parate fauces, non lacti, sed pani. Est panis apud Salomonem, isque admodum splendidus sapidusque; librum dico, qui Cantica canticorum inscribitur: proferatur, si placet, et frangatur.

B 2. Nam de verbis Ecclesiastes satis, ni fallor, per Dei gratiam intructi estis mundi hujus cognoscere et contemnere vanitatem. Quid et Parabolæ? An non vita et mores vestri juxta eam quæ in ipsis inveniuntur doctrinam sufficienter emendati sunt et informati? Proinde illis ambobus prælibatis, quos nihilominus de amici arca præstos accepistis, accedite et ad tertium hunc panem, ut probetis forsitan potiora (157). Cum enim duo sint mala, quæ vel sola, vel maxime militant adversus animam, vanus scilicet amor mundi et superfluus sui, pesti utrique duo illi libri obviare noscuntur; alter sarculo disciplinæ prava quæque in moribus, et carnis superflua resecans; alter luce rationis in omni gloria mundi

C 3. Depulsis ergo duobus malis duorum lectione librorum, competenter jam acceditur ad hunc sacrum theoricumque sermonem: qui cum sit amborum fructus, nonnisi sobriis mentibus et auribus omnino credendus est. Alioquin ante carnem disciplinæ studii edomitam et mancipatam spiritui, ante spretam et abjectam sæculi pomparam et sarcinam, indigne ab impuris lectio sancta præsumitur. Quomodo nempe lux incassum circumfundit oculos cæcos vel clausos, ita animalis homo non percipit ea quæ sunt *Spiritus Dei* (*ibid., 14*). Quippe *Spiritus sanctus disciplinae effugiet factum* (*Sap. I, 5*), quod est vita incontinentis; sed nec erit ei unquam pars cum mundi vanitate, cum veritatis sit *Spiritus* (*Joan. XIV, 17*). Quæ enim societas ei quæ desursum est sapientiæ, et sapientiæ mundi, quæ 1268 stultitia est apud Deum (*I Cor. III, 19*); aut sapientiæ carnis, quæ et ipsa inimica est Deo? (*Rom. VIII, 7*.) Puto autem quod jam non habebit unde adversum nos murmuraret is, qui nobis de via venit amicus, cum et tertium istum insumpserit panem.

D 4. Sed quis franget? Adest paterfamilias; cogno-